FEMEIA ÎN IZVOARELE ISTORICE ALE SECOLELOR XIV-XVII. TESTAMENTELE CA SURSĂ DOCUMENTARĂ PENTRU ISTORIA FEMEII

Georgeta FODOR

Abstract

For quite a long period of time the Romanian historiography had ignored the women and their history. The recent studies, mainly those writtne after 1990s, revealed a very complex and interesting world, that of women in the Middle Ages. The present study is basically a contribution to these studies and it tried to reveal a very important documentary source for this area of reserch. We make reference to the testaments written both by women and men. Studying them led us to the conclusion that when faceing the death, people open their minds and souls. This is very important especially in a period like the Medieval Age when there was less time for feelings and regrets.

„Nu înţeleg de ce trebuie să fim mereu preocupaţi de bărbaţi sau de bătăliile lor; istoria femeilor este adesea mult mai interesantă"

Fără întoarcere (1981)[1]

Prezentul demers încearcă să atragă atenţia asupra unui subiect care a fost multă vreme ocolit de către istoricii români şi anume: istoria femeii. Femeia şi rolul ei social, politic, cultural etc. au fost multă vreme lăsate în umbra istoriei, doar câţiva istorici - printre care N. Iorga şi istoricii preocupaţi de evoluţia dreptului românesc – i-au acordat importanţă.

Ne-am propus aşadar evidenţierea unor izvoare pe care le considerăm indispensabile pentru istoria femeii. Notăm de asemenea faptul că acest studiu este un extras din teza de doctorat aflată în pregătire şi care are ca temă ***Femeia în societatea medievală românească.*** Ca atare subliniem doar faptul că sursele principale pentru istoria femeii sunt extrem de diverse de la coduri de legi, sentinţe judecătoreşti, foi de zestre, acte de danie, hotărnicii, confirmări de proprietăţi, acte de vânzare-cumpărare, testamente, scrisori, descrieri, toate acestea fiind aproape în exclusivitate de creaţie masculină. Avem deci o istorie a femeilor prin prisma bărbaţilor, iar în ceea ce priveşte discursul oficial, evul mediu românesc este şi el, aşa cum nota Georges Duby pentru Occident, un ev mediu masculin: „în mod hotărât, evul mediu este masculin. Deoarece toate informaţiile care ajung din vechime până la mine şi mă fac să cunosc această lume provin de la bărbaţi, convinşi de superioritatea sexului lor"[2].

De asemenea se impune a nota şi că analizând izvoarele româneşti ale secolelor XIV-XVII am putut observa faptul că avem de-a face cu cel puţin două imagini ale femeii. Există o posibilă distincţie – la fel cum Andrei Oişteanu distingea între „evreul imaginar" şi „evreul real" – între „femeia reală" identificabilă prin acţiunile sale şi „femeia

BDD-A23775 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:54 UTC)

imaginară" surprinsă în discursul oficial atât juridic/laic cât şi cel ecleziastic/religios. Se pare că modelul imaginar transcede timpul şi spaţiul: există în orice epocă o „femeie imaginară". Astfel orice societate îşi are propriul tipar feminin. În acelaşi sens, nici inegalitatea femeii faţă de bărbat nu este însă o creaţie a evului mediu fapt atestat şi de către sursele antice. În acest sens Maria Gimbutas nota faptul că „Faţă de civilizaţia „Vechii Europe" coordonatele culturale şi cultuale ale continentului s-au modificat radical în mileniile IV-III î.e.n., odată cu invazia valurilor succesive de populaţii indo-europene. Triburile de călăreţi războinici au impus în Europa structura lor socială patriarhală în dauna celei matriarhale, un panteon dominat de zeităţi masculine, în dauna celor feminine, cultul Zeului-Tată-Cer, în dauna celui al Zeiţei-Mamă-Pământ"[3]. Aşadar „religia veche europeană centrată pe cultul zeităţilor feminine a devenit clandestină şi a fost continuată de populaţia subjugată, în primul rând de bunica şi de mama familiei… Vechile zeităţi feminine s-au modificat treptat în mirese, soţii şi fiice devenind erotizate, legate prin principiul iubirii sexuale ca urmare a sistemului social patriarhal şi patrilinear al indo-europenilor"[4].

Iar profilul femeii imaginare a fost completat în evul mediu şi în epoca pre-modernă, căpătând valenţe noi identificabile în toată cultura europeană. O femeie rea, înclinată spre păcat şi care trebuia controlată în permanenţă. „Vir est caput mulieris" sau femeia „iaste mai proastă şi mai leasne spre cădeare decât bărbatul"[5], conform discursului românesc al veacului al XVII-lea.

Dar unde ar trebui fixată linia de demarcaţie între imaginar şi real? Până unde avem de-a face cu chipul imaginar al femeii şi unde începe imaginea reală? Această distincţie e operabilă doar prin raportarea la izvoarele istoriei femeii. Acestea, deşi sunt, după cum am afirmat deja, aproape în exclusivitate operă a reprezentanţilor bărbaţi ai societăţii, pot fi împărţite în mai multe categorii în funcţie de corpusul informaţional pe care îl cuprind. Există, după cum notam, izvoare în care realitatea cotidiană este descrisă şi prin a căror analiză putem distinge imaginea reală a femeii. Acest ultim tip de documente este cel care surprinde acţiunile concrete ale femeilor, el este cel care ne permite conturarea profilului femeii reale care pare a fi, la o primă analiză, departe de modelul „imaginar". În categoria izvoarelor directe trebuie încadrate şi testamentele. Acte de factură personală, fie că sunt emise de către femei fie că sunt emise de către bărbaţi ele reprezintă o sursă indispensabilă de istorie a femeilor. Prin intermediul lor aflăm, de fapt, care a fost statutul femeii în cadrul familial, cum a fost ea privită de către partenerul de viaţă şi de asemenea care au fost preocupările feminine în această direcţie.

Din punct de vedere juridic, testamentele se alcătuiau în scris, dar în acelaşi timp ele puteau fi şi orale, termenul consacrat fiind cel de „limbă de moarte". În Ţara Românească şi Moldova testamentul scris se alcătuia printr-un act sub semnătură privată sau chiar înaintea domnului, în timp ce existenţa testamentului oral se dovedea prin martori ce asistaseră la întocmirea lui[6]. Potrivit afirmaţiilor lui D. V. Firoiu din documente şi din dreptul scris se pare că trebuiau îndeplinite unele condiţii pentru valabilitatea testamentului, astfel:

BDD-A23775 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:54 UTC)

a) pentru testator – vârsta de 12 ani pentru fete şi 14 ani pentru băieţi, capacitatea de a testa şi deţinerea calităţii de proprietar, pentru că nu se putea lăsa moştenire ceva ce nu îi aparţinea;

b) în persoana beneficiarului – să fi existat ca persoană, să nu fi avut atitudine condamnabilă faţă de testator şi să nu fi încercat vreun mijloc necinstit pentru a obţine testamentul[7]. Toate aceste condiţii apar înscrise în codurile de legi.

La fel ca în cele două Ţări Româneşti şi în Transilvania, alături de moştenirea legală este cunoscută şi succesiunea testamentară[8]. Dreptul obişnuielnic nu prevede reguli deosebite în această privinţă; în schimb *Statutele Municipale Săseşti* stabilesc reguli precise cu privire la persoanele îndreptăţite să întocmească un testament, privitor la procedura întocmirii testamentelor, la rezerva succesorală etc[9].

Toate testamentele ilustrează preocuparea autorilor lor de a reglementa proprietăţile deţinute şi mai ales de a se asigura că ele vor rămâne în posesia familiei. Înstrăinarea averilor nu era un lucru bine văzut nici de către bărbaţi, dar nici de către femei atâta timp cât pământul reprezenta sursa principală a puterii şi prestigiului.

I. Testamente redactate de către femei

Testamentele redactate de către femei fac parte dintre puţinele mărturii directe despre acestea. Prin analiza lor avem, poate, una dintre puţinele modalităţi de a pătrunde, aşa cum spunea Iorga, în psihologia feminină. Analiza lor permite istoricului să identifice elemente ale sensibilităţii feminine din veacurile XIV-XVII. Ele reliefează totodată faptul că indiferent de locul emiterii – Ţara Românească, Moldova, Transilvania – interesele femeilor sunt aceleaşi. Aflate aproape de sfârşitul vieţii pământeşti toate aceste femei îşi îndreaptă gândurile spre familie precum şi spre mântuirea sufletului.

Un astfel de testament a fost redactat în anul 1329 de către doamna Ecaterina, văduva magistrului Sexe. Testamentul apare între actele Capitlului din Oradea, chemat să confirme hotărârile testamentare ale sus-numitei doamne. În prezenţa trimisului acestui Capitlu, doamna Ecaterina „bolnavă la trup, dar sănătoasă la minte" îşi întocmeşte testamentul după cum urmează: „ mai întâi a lăsat prin testament văduvei magistrului Nicolae … douăzeci şi patru de iugăre …, şase boi, trei scroafe …, întâia ei zestre şi darurile de nuntă … De asemenea …, numita doamnă Ecaterina … a mărturisit, prin viu grai şi cu minte sănătoasă, că testamentul dintâi pe care îl făcuse nu trebuie să aibă nicio tărie, deoarece când l-au făcut, nu era în toată mintea ei, şi după cum nu era sănătoasă la trup, tot astfel <nu era> nici la minte"[10]. De remarcat este accentul pus pe integritatea mintală, pe deplinătatea facultăţilor mintale ale semnatarei. Un act de factură similară este emis în 1339, tot la Oradea. Autoarea este soţia comitelui Blasiu. Textul conferă şi raţiunile pentru care testamentul a fost preferat moştenirilor tradiţionale. Astfel, testamentul se deschide cu sublinierea următoarelor fapte: „pentru ca în curgerea vremurilor trecătoare vitrega uitare să nu şteargă din amintire faptele muritorilor, înţelepciunea prevăzătoare a oamenilor a născocit ca fiecare <din ele> să fie încredinţată ocrotirii scrisului"[11]. Bolnavă fiind, dar „cu mintea sănătoasă", Elisabeta îşi întocmeşte

BDD-A23775 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:54 UTC)

testamentul după cum urmează: „mai întâi, las via mea, <ce mi-a fost> lăsată mie prin testament de soţul meu cel dintâi, numitului comite Blasiu, soţului meu, …; de asemenea fraţilor <dela> sfântul Nicolae …, câte două butoaie de vin, … De asemenea o parte din pământul meu aflător în uliţa sân Iacob … o las lui Peturmann, fratele meu… tot aşa poruncesc ca în ziua înmormântării mele, să se dea de pomană haina mea de in ce o purtam în toate zilele şi un butoi de vin, … De asemenea, las mantia mea de Aros, căptuşită cu ţesătură roşie, unei fete numită Chata, care este fiica soţiei pietrarului Arnold …, şi de asemenea, o haină a mea… o las fetei mai mari a lui Iacob…”[12] Un testament foarte detaliat, aşadar, care vădeşte preocuparea autoarei de a reglementa cât mai bine situaţia averii sale. Dar în acelaşi timp, aflată pe patul de moarte Elisabeta încearcă, prin actele de caritate să înduplece, poate, divinitatea: „călăuzită de un gând sănătos, şi arzând de dorinţa mântuirii sufletului meu, întocmesc şi am întocmit următorul testament…”[13] Aceleaşi raţiuni o vor îndemna şi pe văduva răposatului Ştefan, nobil de Gioagiul de Sus, să ceară Capitlului bisericii Transilvaniei trimiterea unui reprezentant care să ateste dorinţele testamentare ale acesteia. Şi în acest caz sus-numita doamnă „bolnavă la trup, dar sănătoasă la minte” îşi expune ultimele dorinţe cu „gândul la mântuirea sa şi la mântuirea <sufletului> său”[14].

Aceleaşi preocupări le regăsim şi la femeile din Ţara Românească şi Moldova. Discursul nu se modifică nici chiar un secol/două mai târziu. Astfel la fel ca şi în cazul Transilvaniei, testamentele existente în spaţiul românesc extra carpatic, atestă preocuparea semnatarelor de a reglementa situaţia averilor deţinute dar şi aceea de a-şi asigura „mântuirea sufletului”.

La 1557 (ianuarie-august 13) dintr-un act de întărire emis de către Pătraşcu cel Bun jupaniţei Maria şi fiicei sale aflăm dorinţele testamentare ale Neacşei care strângând „oameni buni” a lăsat după moartea ei „toate averile maicii sale jupaniţa Maria şi surorii sale Dobra”[15], excluzând astfel toate celelalte rude ale sale de la moştenire.

Mult mai detaliate şi deci mai relevante pentru demersul de elaborare a unei imagini a femeilor din societatea românească par a fi testamentele elaborate în secolul al XVII-lea. Unul dintre cele mai semnificative este cel al Teodorei, mama lui Mihai Viteazul. Ultimele dorinţe ale acesteia sunt înscrise într-o scrisoare cu valoare de testament datând din anul 1602 când Teodora – cu numele de călugăriţă Teofana – se retrăsese deja din lume la Mănăstirea Cozia. Cuprinsul testamentului este de o valoare extraordinară, exemplu al sensibilităţii feminine. Retragerea din lume, spre sfârşitul vieţii reprezintă un indiciu pentru modul în care o femeie se pregătea pentru a părăsi această lume pe care Teofana o descria în propriile-i cuvinte ca fiind: „deşartă deşartelor şi de toată deşartă şi înşelătoare şi furătoare, şi am petrecut viaţa mea până ajunşi … şi la neputinţa bătrâneţelor mele”[16]. Ultimele sale gânduri se îndreaptă spre familia sa, spre fiul mort şi spre familia acestuia greu încercată de vitregiile sorţii. Teofana îşi orânduieşte averile înscriind între moştenitori şi aşezământul monastic în care se retrăsese. Respectarea ultimelor sale dorinţe este accentuată de înscrierea la sfârşitul textului a literelor de blestem: „cine se va ispiti den ruda mea sau alţi străini să strice pomana mea de la sfânta mănăstire aceia să fie blăstămaţi de 318 oteţi (= părinţi) ce-au fost la Nicheia … şi când va fi frică întru noi de bogate

BDD-A23775 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:54 UTC)

răutăţi şi mă vor părăsi înainte de preastavlenia (= răposarea) mea, să părăsească Dumnezeu pre ei şi să fie în blăstăm, cum e zis mai sus"[17]. Aşadar, nimic nu putea fi lăsat la voia întâmplării, intrarea în „împărăţia lui Dumnezeu" era precedată de o pregătire temeinică : de la reglementarea averii şi până la danii către locaşurile de cult etc.

Un act de factură similară va fi elaborat de către Păuna, fiica lui Zotu Ţigara şi a domniţei Maria. Redactat la Veneţia în 29 martie 1612, testamentul domniţei vădeşte aceleaşi preocupări pentru a reglementa situaţia averilor deţinute. Astfel autoarea îşi scrie testamentul cu propria-i mână „*scritto di mea propria mano il presente mio testamento*". Ea notează, la fel ca şi în celelalte testamente că în momentul redactării se afla în deplinătatea facultăţilor mentale şi intelectuale: „*essendo sana della mente, corpo et inteletto*".

Şi domniţa Elena Cantacuzino îşi va exprima ultimele dorinţe sub formă testamentară. Nicolae Iorga analizează aceste testamente ale fiicei lui Radu-Vodă Şerban, afirmând că actul domniţei reprezintă una dintre cele mai interesante şi duioase contribuţii la cunoaşterea psihologiei femeieşti la noi în veacul al XVII-lea[18]. La fel ca şi în cazul mamei lui Mihai Viteazul şi Elena Cantacuzino se pregăteşte pentru viaţa de apoi. Aflată la „vârsta bătrâneţelor" ea decide să plece în pelerinaj la Ierusalim şi ca atare doreşte să pună în ordine problemele lumeşti. Astfel îşi cheamă fii cărora le face cunoscute ultimele-i dorinţe. Actul conţine în primul rând „recomandaţii de viaţă morală şi religioasă, de bună înţelegere între fiii chemaţi de venerata bătrână la casele ei de la ţară din Mărginenii de Sus"[19]: „fii miei să vă îmbrăcaţi cu frica lui Dumnezeu … şi lui să vă închinaţi şi să iubiţi unul pe altul, lăcuind într-o dragoste frăţească, după cum stă zis că, unde vor fi fraţi adunaţi în numele mieu, acolo sânt şi eu prin mijlocul lor … să lăcuiţi împreună ca şi cum aţi fi într-un suflet, să nu se despartă unul de altul nici cât"[20]. Dintre fii Elenei, Constantin este însărcinat cu administrarea averilor: „a fi în locul mieu ispravnic", evidentă fiind aceeaşi preocupare pentru a reglementa cât mai detaliat situaţia posesiunilor dar şi pentru a evita izbucnirea certurilor între moştenitori. E interesantă şi justificarea pentru care Elena Cantacuzino organizează în acest mod averile căci întrebată fiind ce face cu averea, pe care ar voi poate să o împartă între copii, ea a refuzat cu indignare acest lucru „căci nu e drept să fiu trădătoarea averilor din străbuni şi să rătăcesc căutându-mi pânea pe la copii şi astfel să cerc uşile străine, cum alţii au stat la ale mele"[21].

Acestea sunt doar câteva dintre testamentele redactate de către femeile din cele trei Ţări Româneşti. Analiza lor succintă a reliefat aşadar faptul că, indiferent de locaţie, preocupările feminine sunt aceleaşi: soarta averii, mântuirea sufletului, pregătirea pentru a părăsi această lume. Ce au ele în comun? Toate sunt indicii ale sensibilităţii feminine care ni se reliefează într-o lume dominată de bărbaţi. De asemenea se poate observa şi faptul că toate aceste acte au fost emise de către persoane aparţinând claselor superioare ale societăţii, singurele care aveau acces direct şi permanent la instanţele adeveritoare şi singurele care îşi permiteau acest tip de acte, fapt observat de către Kinga Tudos şi pentru Transilvania secolelor XVI-XVII unde redactarea testamentelor era o practică răspândită în mediile ardeleneşti mai înstărite dar nu era un drept exclusiv[22].

BDD-A23775 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:54 UTC)

II. Testamente redactate de către bărbaţi

Dar, în condiţiile în care numărul testamentelor întocmite de către femei este inferior celui al actelor similare emise de către bărbaţi, este deci indispensabilă analiza acestora din urmă. Cercetarea lor este aceea care poate să ofere informaţii esenţiale vizavi de atitudinea pe care ei au avut-o faţă de femeile din familie, faţă de soţiile şi fiicele lor, precum şi informaţii reprezentative pentru condiţiile în care femeile puteau participa la moştenire. Există clar similitudini între testamentele întocmite de către femei şi cele emise de către bărbaţi. Este evidentă aceeaşi preocupare pentru păstrarea averii în familia proprie. În legătură cu această preocupare stau şi condiţiile pe care bărbaţii le impuneau uneori soţiilor lor: femeia, în unele cazuri trebuia controlată chiar şi după moarte. Moşteniri condiţionate deci, bărbaţii încercând să se asigure că averea nu va fi înstrăinată de către consoartele lor. Un astfel de exemplu este cel din 1545 când pârcălabul Badea înscrie ultimele dorinţe după cum urmează: „ … ca după moartea lui, dacă se va mărita jupaniţa Caplea, iar ei să-i fie din averile lui … satul Elhoveţul şi trei sălaşe de ţigani. Iar dacă va şedea jupaniţa Caplea cu cinste, iar el i-a dăruit toate averile lui ”[23]. Aceasta pare a fi cea mai frecvent întâlnită condiţionare. Se pare deci că grija pentru proprietăţi i-a determinat pe mulţi să încerce să controleze femeile şi să le condiţioneze participarea la moştenire. Aceeaşi situaţie apare şi într-un act din 1573, când postelnicul Dragomir condiţionează şi el moştenirea soţiei: „au lăsat şi au orânduit … de nu va lua jupâneasa Maria altu bărbat până la moartea ei, să fie al ei şi să stăpânească din bucatele juzi Dragomir … partea lui toată den satul Boldeştii ”[24].

Testamentele ne spun şi ele multe despre femei, despre modul în care soţii şi-au respectat consoartele. Deşi este destul de dificil să distingi printre formulele foarte distante ale actelor de cancelarie care au fost sentimentele autorilor, există şi excepţii. Un astfel de caz este acela al testamentului lui Bekes Gaspar. Nobilul transilvănean îşi scrie ultimele dorinţe cu câteva zile înainte să moară. În centru testamentului său stă responsabilitatea, grija şi ataşamentul faţă de familie[25]. La fel ca şi în cazul testamentelor elaborate de boierii români şi pentru Bekes Gaspar lucrul cel mai important era să indice modul de împărţire şi transmitere a bunurilor. Aceleaşi tipare – de redactare şi de conţinut – se regăsesc şi în testamentul întocmit de către Ştefan Josica cu câteva ore înainte de a înfrunta pedeapsa capitală la 1 septembrie 1598. Situaţia fără ieşire în care se găsea cancelarul l-a determinat să îşi exprime sentimentele faţă de familie: „ iar pe tine Varvara Fuzi, iubita mea nevastă legiuită, <te rog> dacă ţi-am greşit cu ceva, iartă-mă, te încredinţez împreună cu cei doi copii ai mei în viaţă ocrotirii viului Dumnezeu, te rog nu-ţi uita de numele meu şi de dragostea mea faţă de tine”[26]. Dramatismul momentului accentuează sensibilitatea autorului care continuă: „scumpă şi iubită Varvara, mi-am legat inelele în această scrisoare de testament şi aşa le-am trimis; şi te rog, nu uita de iubirea mea cea mare faţă de tine şi de numele meu”[27].

Dar testamentele au reprezentat nu numai un mijloc de a reglementa situaţia averilor deţinute ci şi un mijloc de a-i pedepsi pe cei care au nesocotit dorinţele testatorului. În această categorie poate fi încadrat testamentul domnitorului Petru

BDD-A23775 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:54 UTC)

Şchiopul din 10 Mai 1594. Cu doi ani mai devreme, în 1592, la Tulme, bolnav fiind fostul domnitor i-a chemat la dânsul pe fiica, ginerele şi nepotul după soră, Gheorghe cerându-le să aibă grijă de fiul său şi dându-le, după moartea sa, toată averea deţinută. Moştenitorii nu respectă însă dorinţele acestuia. Ca atare, dezamăgit de comportamentul acestora Petru Şchiopul îi dezmoşteneşte în favoarea fiului său: „să nu se dea crezare … nici fiicei mele cât priveşte scrisorile lor, deoarece m-au trădat şi nu s-au ţinut de cuvânt, când eram la strâmtoare, precum nu trebuiau să lase şi să părăsească pe tatăl lor la vreme de nevoie”[28]. Per ansamblu însă, majoritatea testamentelor sunt acte prin intermediul cărora sunt răsplătiţi membri fideli ai familiei, prin care testatorul îşi manifestă/exteriorizează dragostea faţă de familie – soţie, copii, nepoţi etc.

CONCLUZII

Testamentele reprezintă deci o altă dimensiune a istoriei femeii. Indiferent deci de locul emiterii conţinutul testamentelor este în linii mari acelaşi. În primul plan se află preocuparea pentru a reglementa situaţia averilor. Astfel aceste acte sunt un indiciu pentru condiţiile în care femeile puteau participa la moştenire şi respectiv condiţiile în care ele puteau lăsa moşteniri. Totodată grija pentru soarta averilor marchează preocuparea testatorilor pentru soarta familiei. În plus valoarea lor pentru istoria femeilor este cu atât mai mare cu cât ele ne permit aprofundarea raporturilor existente între membri unei familii. Atât femei cât şi bărbaţi aflaţi în faţa examenului conştiinţei renunţă la formalism şi îşi îndreaptă gândurile spre ceilalţi membri ai familiei: este unul dintre puţinele momente în care e timp pentru sentimente.

NOTE:

[1] Theodor Fontane, *Fără întoarcere*, 1891, apud Gisela Bock, *Femeia în istoria Europei. Din Evul mediu până în zilele noastre*, Iaşi, Polirom, 2002, p. 7.
[2] Georges Duby, *Evul mediu masculin*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1992, p. 5.
[3] Maria Gimbutas, *Civilizaţie şi cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1989, p. 76
[4] *Eadem*, p. 118, vezi în acest sens şi Andrei Oişteanu, *Mythos şi Logos. Studii şi eseuri de antropologie culturală*, Ed. Nemira, 1998, p. 8.
[5] *Cartea Românească de Învăţătură 1646*, Ed. RPR, Bucureşti, 1961, p. 144, Glava 41.
[6]Dumitru V. Firoiu, *Istoria statului şi dreptului românesc*, (manual universitar), Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 1998, vol. II, p. 192. şi Şt. Pascu, V. Hanga, *Crestomaţie pentru studiul istoriei statului şi dreptului RPR*, vol. II, p. 651.
[7]D. V. Firoiu, *Op. Cit*, p. 193.
[8] Şt. Pascu, V. Hanga, *Op. Cit*., p. 652.
[9] *Ibidem*, p. 653.
[10] *DIR*. Veac XIV. C. Transilvania, vol. II, Ed. Academiei RPR, 1953, Doc. Nr. 561, p. 300.
[11] *Ibidem*, vol. III, 1954, Doc. Nr. 417, p. 490.
[12] *Ibidem*, şi p. 491.
[13] *Ibidem*.
[14] *Ibidem*, doc. Nr. 463, pp.525-526.
[15] *Documente privind istoria României*. B. veac XVI, vol. III, p. 52.
[16] N. Iorga, *Scrisori de femei*, Ed. Datina Românească, Vălenii de Munte, 1932, p. 13-15.
[17] *Ibidem*.
[18] N. Iorga, *Testamentele Domniţei Elina Cantacuziono*, Analele Acad Române, sinne anno, p. 3-5. documentul a fost tipărit pentru întâia oară de A.D.Xenopol în adaosul la vol. IV din *Istoria românilor din Dacia Traiană*.
[19] *Ibidem*.

BDD-A23775 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:54 UTC)

[20] N. Iorga, *Scrisori de femei*, Ed. Datina Românească, Vălenii de Munte, 1932, p. 22-23.
[21] *Ibidem*, p.5.
[22] Kinga Tudos, *Testamentul lui Bekes Gaspar. Grodno, 1 Noiembrie 1579*, în *Studii şi Materiale de Istorie Medie*, vol. XXIV, 2006, p. 181-187.
[23] *DRH*. B. Țara Românească, vol. IV, Doc. Nr. 183, p. 226.
[24] *Ibidem*, vol. VII, Doc. Nr. 145, p. 192.
[25] Kinga Tudos, Op. Cit., p. 181-187.
[26]Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării-Româneşti*, vol. V, Cartea Românească, Bucureşti, 1932, Doc. Nr. 114, pp. 184-186.
[27] *Ibidem*.
[28] Şt. Pascu, *Op. Cit*., p. 675. Documentul se regăseşte la Hurmuzaki-Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. IX, p. 437-438.

BDD-A23775 © 2007 Editura Universităţii „Petru Maior”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:52:54 UTC)